

Pece neznámeho účelu z Nitry - Párovských Hájov

Matej Ruttkay

V rokoch 1985 - 1986 previedol Archeologický ústav SAV v Nitre v spolupráci s Oblastným nitrianskym múzeom v Nitre (K. Pieta, M. Ruttkay) záchranný archeologický výskum na stavbe štvrtej vetvy plynovodu v Nitre - Párovských Hájoch. (Pieta, Ruttkay, 1986, 191-193; Pieta - Ruttkay 1987, 87-88).

Už pri budovaní predošlých vetiev, na protihlhom svahu údolia, sa zistilo rozsiahle osídlenie z mladšej doby železnej, doby rímskej, z obdobia sťahovania národov a z 9. - 15. stor. (Pieta - Kulichová - Lomenová 1983, 203-205). Lokalita sa nachádza severne od obce Párovské Háje (kataster Nitry). Mierne údolie je rozdelené na dve časti Cabajským potokom, prameniaticim asi 350 m severozápadne od náleziska, pri samote Jurský Dvor. Predchádzajúce tri vetvy plynovodu prešli sídlisko na pravom brehu potoka, štvrtá vetva presekla ľavobrežný svah (tu sa realizoval výskum v rokoch 1985 - 1986).

Na lokalite sú pomerne zložité pôdne pomery. Vrstva hnedozeme, niekedy hrubá takmer 1 m, je uložená na spraši. Ornica dosahuje hrúbku do 60 cm. V hnedozemi sa veľmi ťažko kryštalizujú objekty, väčšina sa vyrýsovala až po odležaní plochy v zimných mesiacoch.

Časť objektov sa vybrala z profilu výkopu a zostatok sa preskúmal plošným výskumom. Okrem jedného objektu z mladšej doby kamennej sa preskúmali objekty (zväčša príbytky) z doby laténskej a z mladšej doby rímskej. Dôležitým prínosom výskumu je preskúmanie objektov z obdobia sťahovania národov (2 hrnčiarske dvojpriestorové pece). Niekoľko objektov (jeden príbytok a jamy) patrí do povelkomoravského obdobia.

Spomedzi stredovekých objektov je najviac datovaných do 12. - 13. stor. Prevažnú časť tvoria zásobnicové jamy (niekedy druhotne použité ako odpadové). Odkrylo sa len jedno obydlie - obj. 37 (v pôdoryse štvorcový tvar, uprostred južnej steny deštruovaná kupolovitá pec, čiastočne vysunutá mimo objekt).

Z hľadiska skúmania stredovekých výrobných objektov je zaujímavý objekt č. 5 a č. 19 - sústava hlinených kupulovitých pecí a samostatná pec.

Obj. 5 - samostatná pec (č. 1) a sústava pecí (č. 2 - 6). Všetky pece boli postupne vykopané zhruba pozdĺž asi SV - JZ (s miernou odchýlkou pecí 2 - 6). Dĺžka sústavy pecí - 620 cm, max. hĺbka 240 cm od povrchu ornice, max. priemer pece - 150 cm. Sústava pecí porušila dve obydlia z mladšej doby rímskej.

Pec č. 1

Zahlbená do sprašového podlažia, priemer vlastnej pece 150 cm, hĺbka dna 220 cm. Vstup do pece z juhozápadnej strany, po schodoch vytesaných do žltej spraše. Vlastná pec má v pôdoryse takmer kruhový tvar. Zachovali sa mazanicové vypálené steny (bočná výška 40 - 60 cm) a časť hornej (šírka mazanica 2 - 6 cm). Dno mierne preliacené bez vypáleného estrichu! Zbytky kupole sa nenašli vo výplni pece. Výplň samotnej pece sa vyznačovala silným zvrstvením. Sled vrstiev od dna (šírka vrstiev a. -h. je 2 - 10 cm):

a. - 2 - 5 cm široká vrstva uhlíkov (zhorená haluzovina?)

b. - biela vápnotopiesčitá vrstva, v nej niekoľko zlomkov vyvráždaného vápenca

c. - vrstva uhlíkov a haluzoviny, zhodná s vrstvou a.

d. - g. - striedavo vrstvy červenohnedej a červenej prepálenej piesčitej hlíny

h. - šedočierna prachovitá hlina, s prímiesou žltej spráše

i. - žltá hlina

j. - šedá hlina

k. - šedočierna prachovitá hlina (podobná ako h.) v nej minca Ondrej II (1205 - 1235) (určil J. Hunka) a málo črepov (obr. 2).

Vrstvy J. - k. sú už aj zásypové vrstvy pecí č. 2 - 6.

Pece č. 2 - 6

Obdobná konštrukcia, ako pec č. 1, os mierne vychýlená od osy pece č. 1. Prepálená mazanica vždy len po stenách, dno je neprepálené, na ňom vrstva uhlíkov (ako vrstva a.). Ďalšie pece (č. 3 - 5) boli vyhlbené postupne z pece č. 2. Sled vrstiev (obr. 1) poukazuje na to, že vždy pri výkope nasledujúcej pece sa zasypávali predchádzajúce pece. Najlepšie zachovaná je pec č. 5 - aj je najhlbšia (240 cm) a má zvrstvenie takmer zhodné s pecou č. 1. Nasledujúca pec č. 6 bola vybudovaná opäť plytšie. Sústava pecí pokračuje ďalej na severovýchod do neskúmanej plochy.

Vrstvy výplne obsahovali len netypický črepový materiál a mincu Ondreja II.

Obj. č. 19

Východne od obj. 5 (pribl. 30 m) sa v profile výkopu podarilo zachytiť a preskúmať časť hlinenej kupolovitej pece. (Hĺbka dna - 260 cm od povrchu ornice, zachovaná výška 60 cm, priemer 140 cm.) Bočnú a hornú stenu tvorila 3 - 7 cm široká vrstva mazanice. Dno neprepálené. Sled vrstiev od dna:

a. - bielošedá piesčitá vrstva

b. - tmavošedá ílovitá vrstva

c. - uhľiková vrstvička (spálená haluzovina)

d. - bielošedá uhľiková vrstva

e. - červenožltá piesčito-hlinitá, prepálená

f. - bielošedá vápnitá

g. - žltošedý zásyp.

0 - 7 cm. široké vrstvy (a. - f.) mali približne vodorovný priebeh, pri okraji sa mierne dvíhali hore. Tam, kde sa vrstva b. dotýka okraja pece končí vypálenie kupoly. Vrstvy výplne obsahovali len málo nevýrazných črepov a niekoľko zlomkov zvieracích kostí.

Z uvedeného popisu je zreteľná konštrukčná jednotka pecí. Takmer rovnaké zvrstvenie jednotlivých lepšie zachovaných pecí dokazuje jednotný pracovný postup pri práci v týchto objektoch a tým i nenáhodnosť vzniku charakteristického zvrstvenia a určitú opodstatnenosť neprepáleného bezstrichového dna. Dokladá to aj funkčný význam jednotlivých vrstiev, t. z. ich zákonitý vznik po určitej činnosti, zatiaľ presnejšie neurčenej, odohrávajúcej sa v peci.

Charakter pecí naznačuje ich jednorázové použitie, alebo ich veľmi rýchle opotrebovanie (znehodnotenie).

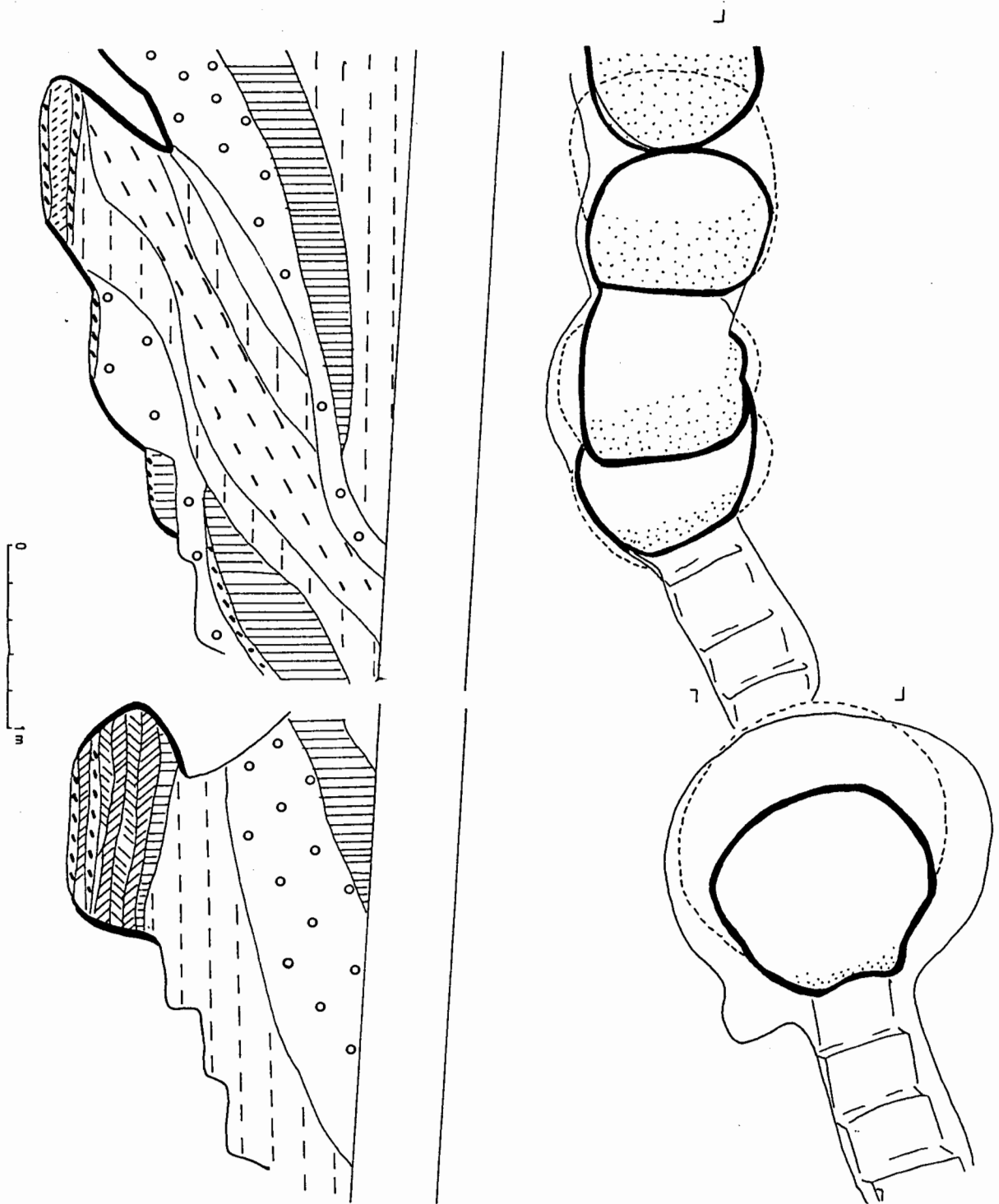
Je otázne, prečo sa nepokračovalo po výkope pece č. 1 vo výkope ďalších zariadení. Zásypové vrstvy jednoznačne dokazujú vykopanie jamy pre pec č. 1 pred vybudovaním pece č. 2 (obr.). (Zásyp pece č. 2 prekrýval horný zásyp pece č. 1). Z uvedeného je pravdepodobné, že medzi vybudovaním pecí č. 1 a č. 2 bol určitý časový hiát (logické by bolo pokračovanie vo výkope z pece č. 1, podobne, ako sa stalo pri budovaní pecí 3 - 6). Tento fakt je dôležitý z hľadiska datovania uvedených objektov. Minca Ondreja II., nájdená v hornom zásype pece č. 2, datuje jej vybudovanie zhruba do prvej polovice 13. stor. V čase, keď vznikla pec č. 2, bola už pec č. 1 zasypaná, čo naznačuje datovanie pece č. 1 do konca 12. resp. do počiatku 13. stor. Datovanie obj. 19. je nejednoznačné, fragmenty črepev naznačujú zaradenie do 12. stor.

Samostatné kupolovité pece a ich sústavy, povrchové, ale i značne zahľbené, nie sú na stredovekých sídliskách výnimkou (Fodor 1986, 185-193; Ruttkay 1988, v tlači). Pece s takými konštrukčnými parametrami, ako pece v Nitre - Párovských Hájoch sú doposiaľ zriedkavosťou. Obdobné sústavy pecí sa preskúmali na stredovekých sídliskách v Nitre - Šindolke a v Bielovciach (za informáciu ďakujem G. Fusekovi z AÚ SAV v Nitre). Podobná sústava pecí uložená v hliníku (bližšie konštrukčné prvky nie sú známe) sa preskúmala v Mohelnici (12. - 13. stor.) na rozsiahlom sídlisku hrnčiarov. (Goš 1982, 25-26). Keďže sa našli na sídlisku s jasnými dokladmi hrnčiarskej výroby, V. Goš ich interpretuje, ako hrnčiarske a upozorňuje na existenciu viacerých jednoduchých milierových pecí určených na vypaľovanie keramiky (Goš 1982, 25-26). Treba podotknúť, že v uvedených peciach sa našlo len minimálne množstvo keramiky (za informáciu ďakujem V. Gošovi - Vlastivědný ústav Šumperk).

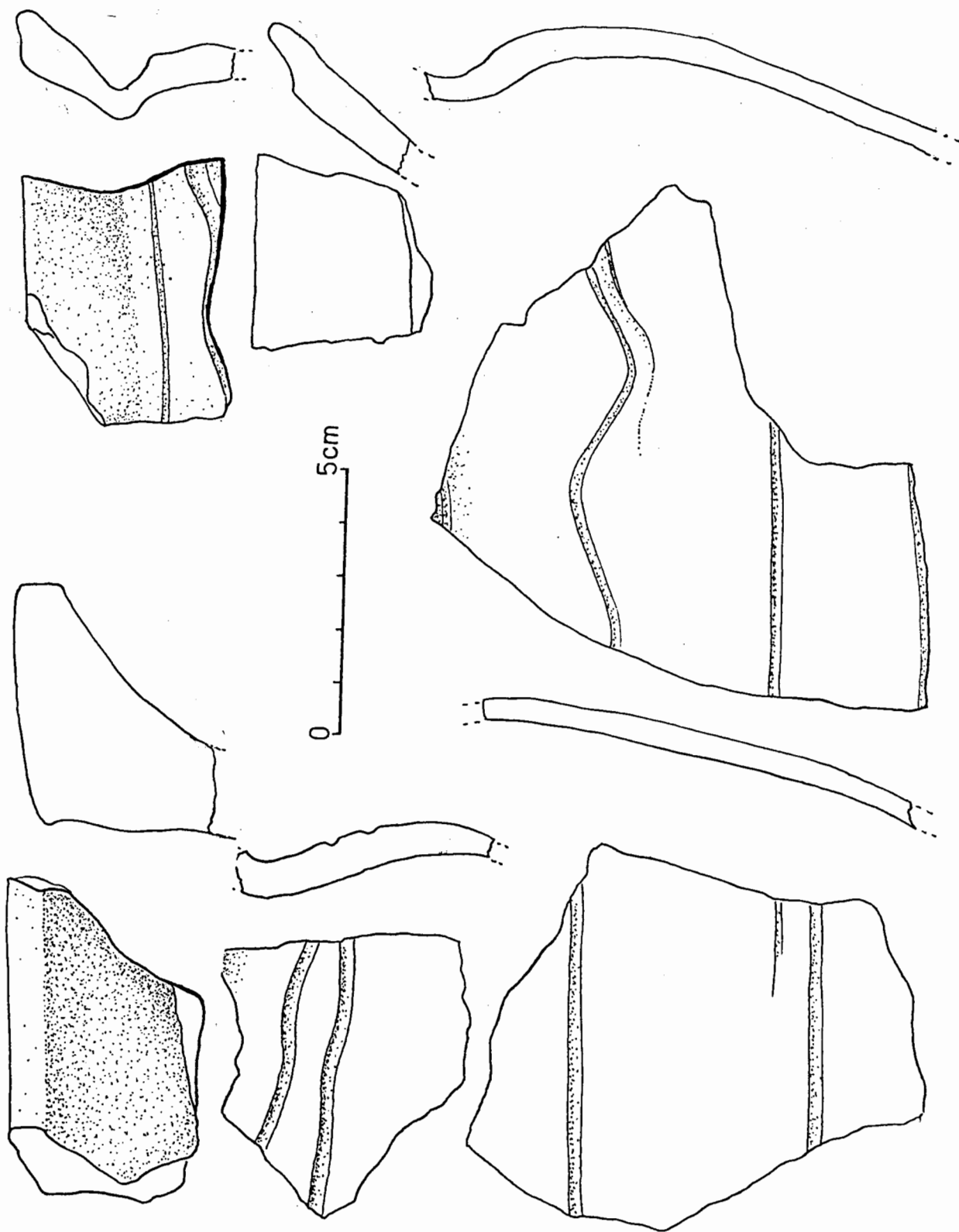
Funkcia pecí v Nitre - Párovských Hájoch je zatiaľ nejasná. Vypaľovanie keramiky sa nejaví pravdepodobným v peciach, a ani v ich bezprostrednej blízkosti sa nenašli žiadne defektné výrobky, aj nálezy samotnej keramiky sú veľmi ojedinelé. Zatiaľ možno uzavrieť, že hlinené kupolovité pece z Nitry - Párovských Hájov mali svoj špecifický, avšak zatiaľ bližšie nedefinovateľný význam, ktorý azda bude možné osvetliť po rozmnožení podobných nálezov.

Literatúra

- Fodor, I. 1986: Vostočnyje paralely pecej vne žilišč na drevnevengerskich poseleňach, AAHung 38, 185-193.
- Pieta, K. - Kulichová, L. - Lomenová, J. 1983: Záchraný výskum v Nitre - Párovských Hájoch. Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1982. Nitra, s. 203-205.
- Pieta, K. - Ruttkay, M. 1986: Výskum v Nitre - Párovských Hájoch. Archeol. Výsk. a Nál. na Slovensku v r. 1985. Nitra, s. 191-193.
- Pieta, K. - Ruttkay, M. 1987: Záchraný výskum v Nitre - Párovských Hájoch. Archeol. Výsk. a Nál. na Slov. v r. 1986. Nitra, 87-88.
- Goš, V. 1982: Hrnčířské pece severní Moravy. In: Sborník z 2. semináře Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami. Brno, 25-32

Obr.č.1 Pôdorys a rez obj. č.5.

Obr. č. 2 Výber nálezov z výplne obj. č. 5